

Література:

1. Бондар О. І., Саєнко Т. В. Світові тенденції в екологічній освіті // Екологічний вісник. – 2006. – №4. – С. 18-22.
2. Дрейер О. К., Лось В. **А.** Экология и устойчивое развитие. – М. : УРАО, 1997. – 222 с.
3. Вербицький В. Проектна форма навчання і виховання у загальноосвітніх навчальних закладах та позашкільних закладах освіти психолого-натуралістичного напрямку. Проблеми та шляхи їх вирішення // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С. 35-37.
4. Скребець В. О. Екологічна свідомість: історичний розвиток, сучасний стан, психологічна діагностика: Науково-метод. посібник. – Чернігів, 1997. – 66 с.

Сафонова І.Я., Гончарова О.В.*

РОЗВИТОК РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті розкрити деякі підходи до розвитку розумових здібностей учнів на уроках математики.

Сучасному суспільству необхідна така система інтелектуального й психічного розвитку дитини, яка формує стійкі компетентні компоненти творчого стилю мислення. Характерними рисами такого стилю є вміння аналізувати проблеми, установлювати системні зв'язки, виявляти протиріччя, знаходити шляхи їх вирішення, прогнозувати можливі варіанти розвитку таких рішень. Тому основним завданням усіх ланок освіти є формування високого інтелектуального й морального потенціалу суспільства. Розв'язати це завдання можна, зокрема, шляхом формування соціально-особистісної, інформаційної, комунікативної, практичної і загальнокультурної компетентностей учнів будь-якої вікової групи.

Провідну роль у розв'язанні поставлених проблем відіграє розвиток розумових здібностей. Їх формування має бути не стихійним, а цілеспрямованим, поетапним і систематичним.

Проблемами розвитку розумової діяльності, формування творчих здібностей займалися А. Н. Леонтьєв, П. А. Нечаєв, Я. А. Пономарьов, А. Н. Лук, М. І. Меєрович, Л. І. Шрагіна та багато інших. Питання управління навчальною діяльністю розкрито в роботах Т. І. Шамової, Т. М. Давиденко. У роботах вказаних учених розглянуто психологічні моделі процесу творчості, якості творчої особистості; психологічний механізм творчості; виявлення творчих здібностей; методи пошуку творчих розв'язків; алгоритми розв'язання проблемних ситуацій, різні форми сумісної діяльності вчителя й учнів, різні підходи до управління розвитком особистості.

Психологи й дидакти дійшли висновку, що так само, як ми

---

* © Сафонова І.Я., Гончарова О.В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

– легкості генерування ідей [2].

Щоб планувати поетапний розвиток розумових здібностей, треба знати суть цього процесу.

У результаті експериментального вивчення розумового розвитку дитини Я. А. Пономарьов виділив п'ять етапів у цьому процесі, що досить різко відрізняються один від одного [3]. У таблиці 1 вказані характерні риси кожного етапу й те, як здійснюється контроль дій та їх оцінка.

Таблиця 1

Етапи розумового розвитку дитини

Етапи	Характерні риси	Контроль і оцінка
I	Повна неспроможність дитини діяти «в умі». Задачі розв'язуються тільки в зовнішньому плані шляхом безпосереднього маніпулювання речами (об'єктами). Дії та їх системи неусвідомлені	Оцінка дій емоційна
II	Задачі розв'язуються лише в зовнішньому плані шляхом маніпуляції речами. Але діти вже можуть відтворити послідовність дій, що склалися в зовнішньому плані; здатні репродукувати у внутрішній план продукти власних дій, вербалізувати їх, а значить осмислити. Проте спроби діяти безпосередньо «в умі» приводять до поразки. Діти «гублять» задачу, бо маніпулювання проходить без достатньо продуманого плану. Розв'язання конкретної задачі переходить у самоціль, а загальна задача при цьому губиться.	Контроль дій здійснюється речами, оцінка емоційна, хоча зовнішні мовні вказівки починають впливати і на вибір мети, і на контроль, і на регуляцію, і на оцінку дій.
III	Задачі можуть розв'язуватись шляхом маніпуляцій не самих речей, а їх зображень. Виявляються й осмислюються способи дій; формуються здібності до побудови самокоманди, але її реалізація викликає труднощі. Разом з тим суттєво розширюється сфера стимуляції (з'являються власні пізнавальні потреби й визначення (усвідомлення) мети).	Контроль дій здійснюється речами, оцінка емоційна, зовнішні мовні вказівки здатні впливати і на вибір мети, і на контроль, і на регуляцію, і на оцінку дій.
IV	Задачі розв'язують також маніпуляцією моделей (зображень) предметів, а при повторному поверненні до неї знайдений шлях розв'язання може складати основу плану повторних дій, кожна з яких тепер суворо співвідноситься з вимогами задачі. Перехід ряду структур внутрішнього плану у зовнішній, перетворення нижчих структурних рівнів під впливом вищих. Усе це сприяє формуванню здібностей до самокоманд. Формуються операції, якими здійснюються ці самокоманди.	Оцінка ходу оперування спирається на логічні правила, цим самим обмежується роль емоційної оцінки
V	Здібності до самокоманд стають сформованими. Дії систематичні, побудовані за задумом, запрограмовані розгорнутою програмою, суворо співвідносяться із задачею і детерміновані нею.	Контроль є суто логічним

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

аналізу й інтерпретація інформації, поданої в різних формах;

- навчання складанню математичних моделей реальних об'єктів, процесів і явищ та задач, пов'язаних з ними;
- розвиток інтуїції, умінь передбачити й оцінити шанси настання тих чи інших подій, міру ризику при прийнятті того чи іншого рішення;
- застосування різних видів аналогій тощо.

Навчання складанню ООД при розв'язуванні певних типів задач можна здійснювати шляхом використання ПК. Для цього, наприклад, у меню слід ввести всі ідеї, які можна використати при розв'язанні геометричних задач. На уроках систематизації знань учням запропонувати скласти меню (ООД) для розв'язання задач на доведення рівності трикутників (паралельності прямих, обчислення довжини відрізка (міри кута) та ін.).

Для управління діяльністю учнів доцільно обрати рефлексивний підхід. Досить типовим, як зазначають Т. І. Шамова, Т. М. Давиденко, для природничо-наукової орієнтації є визначення рефлексії як механізму зворотного зв'язку. Рефлексія дозволяє критично ставитись до себе й своєї діяльності в минулому, теперішньому й майбутньому. Рефлексія робить людину (соціальну систему) суб'єктом своєї активності.

У системі «учитель – учень» психологи виділяють чотири сфери існування рефлексії [4]:

- *мислення*, спрямоване на розв'язання задач, переосмислення власних дій;
- *діяльність*, у якій фіксується установка на кооперування і взаємодітримку;
- *спілкування* передбачає доступність власного досвіду людини для іншого й відкритість досвіду іншого для себе;
- *самоусвідомлення* потребує рефлексії при самостійному визначенні внутрішніх орієнтирів і способів розмежування «Я» і «не-Я».

Визначальною є рефлексія у сфері самоусвідомлення, бо тільки в цьому випадку можна визначити учня, який учить себе.

Дослідження психологів підтвердили, що в учнів різних вікових груп рефлексія здійснюється в різних сферах, а саме: у молодших школярів рефлексія в мисленні й рефлексія в діяльності виявляється в здатності школярів розрізняти і координувати свої позиції в ході спільної роботи; в учнів середньої і старшої вікових груп визначальною стає рефлексія самоусвідомлення.

Суть рефлексивного управління полягає в тому, що метою спільної діяльності вчителя й учнів є розвиток у них здібностей до самоуправління й самореалізації у навчальному процесі. Такий підхід дозволяє включати учнів у різні форми спільної діяльності. Так організована робота буде максимально сприяти розвитку розумових здібностей учнів.

Література:

1. Гальперин П. Я. Развитие исследований по формированию умственных действий // Психологическая наука в СССР. – М., 1959, Т. 1, – 599 с.
2. Лук А. Н. Психология творчества. – М. : Наука, 1978. – 126 с.
3. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. – М. : Педагогика, – 1976. – 304 с.
4. Шамова Т. И., Давыденко Т. М. Управление познавательным процессом в адаптивной школе. – М., 2001. – 384 с.

Семенова О.О.*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЕТАПІ ПЕРЕХОДУ В ОСНОВНУ ШКОЛУ

Стаття присвячена проблемі психолого-педагогічного супроводу молодших школярів на етапі переходу в основну школу. У роботі розкриті такі поняття як «психологічний супровід», «педагогічний супровід», «психолого-педагогічний супровід», «принцип наступності». Теоретично обґрунтовано специфіку психолого-педагогічного супроводу молодших школярів, окреслено мету, компоненти, напрямки та завдання супроводу.

Перехід із початкової школи в середню є складним, але за правильної організації він може сприяти психологічному, соціальному зростанню дитини, в іншому випадку – може стати болючим процесом пристосування, звикання. Питання психологічного супроводу школяра в період переходу в основну школу як в теоретичному, так і в практичному плані залишається маловивченим, що ускладнює розробку ефективних методів впливу на подальший розвиток. Тому розв'язання даної проблеми є актуальним.

Питання психолого-педагогічного супроводу досліджували такі сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці, як Т. В. Азарова, Е. М. Александровська [1], Є. І. Афанасьєв, М. Р. Битянова [3, 4], Н. Л. Васильєва, І. М. Гафуров, Л. Ю. Колтирева [9], О. І. Львова, О. А. Матвеєва [10], О. Н. Рудякова, С. І. Щепіна [11] та ін.

Мета статті: розглянути й узагальнити відомості та результати наукових досліджень щодо психолого-педагогічного супроводу молодших школярів на етапі переходу в основну школу.

Психолого-педагогічний супровід – це професійна діяльність дорослих, які взаємодіють з дитиною в шкільному середовищі [8, с. 325]. Дитина, приходячи в школу і занурюючись в шкільне середовище, вирішує певні свої завдання, реалізує свої індивідуальні цілі психічного й особистісного розвитку, соціалізації, освіти та ін. Супровідна робота дорослих, які знаходяться поруч, спрямована на створення сприятливих соціально-

---

* © Семенова О.О.